

УДК 159.923.33 - 053.6 (043.3)

Карамушка М. І., Карамушка Т. В.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СУТНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ, ЇЇ ОСНОВНИХ ВИДІВ ТА РОЛІ У ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ТА СУСПІЛЬСТВА

Карамушка М. І., Карамушка Т. В. Психологічний аналіз сутності соціальної активності особистості, її основних видів та ролі у життєдіяльності особистості та суспільства. У статті проаналізовано підходи до вивчення соціальної активності в психології (як особистісної якості та форми діяльності). Визначено основні види соціальної активності, які розподілені за такими критеріями, як соціальна сфера, в якій реалізується соціальна активність; спрямованість соціальної активності (на себе чи на суспільство); результат, до якого приводить соціальна активність, та ін. Розкрито роль соціальної активності в життєдіяльності особистості та суспільства, зокрема, проаналізовано її ідентифікаційну, цілеутворюючу та мотиваційну функції.

Ключові слова: соціальна активність; соціальна активність як особистісна якість; соціальна активність як діяльність; критерії для виділення видів соціальної активності; види соціальної активності; функції соціальної активності.

Карамушка М. И., Карамушка Т. В. Психологический анализ сущности социальной активности личности, ее основных видов и роли в жизнедеятельности личности и общества. В статье проанализированы подходы к изучению социальной активности в психологии (как личностного качества и формы деятельности). Определены основные виды социальной активности, которые подразделены по таким критериям, как социальная сфера, в которой реализуется социальная активность; направленность социальной активности (на себя или на общество); результат, к которому приводит социальная активность, и др. Раскрыта роль социальной активности в жизнедеятельности личности и общества, в частности, проанализированы ее идентификационная, целеобразующая и мотивационная функции.

Ключевые слова: социальная активность; социальная активность как личностное качество; социальная активность как деятельность; критерии для выделения видов социальной активности; виды социальной активности; функции социальной активности.

Постановка проблеми. Перспективні напрямки діяльності, що відкриваються сьогодні перед Україною, вимагають залучення до їх реалізації молоді, яка здатна глибоко розуміти, прогнозувати та планувати соціальну реальність. Серед розвитку сфер діяльності, від яких великою мірою залежить майбутній розквіт держави і суспільства, особливе місце належить розвитку соціальної активності молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літератури свідчить про те, що проблема *соціальної активності* особистості знайшла певне відображення в роботах зарубіжних та вітчизняних авторів. Зокрема, проаналізовано сутність соціальної активності як психологічного феномену (К. Абульханова-Славська [1], О. Брушлинський [5], М. Корнєв, А. Коваленко [12] та ін.), розкрито роль соціальної активності в процесі соціалізації особистості (Е. Грабовська, С.М.Чолій [8]), В. Москаленко [15]), структурі соціальної зрілості особистості (В. Радул [19]) та ін.), становленні соціального потенціалу особистості (О. Власова [7] та ін.), розвитку суспільства (М. Уйсімбаєва [24], Т. Ярошевський, М. Мансуров [24] та ін.).

Разом із тим, слід зазначити, що досліджень, в яких цілісно здійснено психологічний аналіз соціальної активної молоді (визначається її зміст, види, функції), наскільки нам відомо, недостатньо.

Отже, соціальна значущість проблеми та її недостатня наукова розробленість зумовили визначення нами **мети дослідження:** дослідити підходи до визначення сутності соціальної активності в психології, її основних видів та ролі у життєдіяльності особистості та суспільства.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати підходи до визначення сутності соціальної активності в психології.
2. Визначити психологічні особливості основних видів соціальної активності особистості.
3. Розкрити роль соціальної активності в життєдіяльності особистості та суспільства.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження.

1. Аналіз основних підходів до визначення сутності соціальної активності в психології

Насамперед, зазначимо, що в основі *психологічного підходу* до вивчення соціальної активності особистості лежать розробки таких зарубіжних та вітчизняних психологів, як К. Абульханова-Славська [1], Б. Ананьєва [2], О. Брушлинський [5], О. Власова [7], М. Корнєв, А. Коваленко [12], С. Рубінштейн [20] та ін.

У роботах дослідників зазначається, що відповідно до психологічного підходу соціальна активність розуміється в *двох основних проявах* – як особистісна якість та форма діяльності [23]. Зокрема, вказується, що у першому випадку вивчення соціальної активності особистості передбачає розгляд її як властивості особистості, обумовленої, в першу чергу, її природними даними і посиленої якостями, які

формується в процесі виховання, освіти, навчання та практичної діяльності. З цієї точки зору соціальна активність як значущий результат соціального розвитку являє собою соціальну якість особистості, що відображає ставлення людини до соціального середовища, до соціального досвіду і здатності самостійно вирішувати проблеми соціалізації, як свої, так і інших, за допомогою надання їм допомоги. У другому випадку аналіз соціальної активності виходить з розуміння активності, як деякої конкретної міри діяльності, міри включеності особистості в систему суспільних відносин, показника її участі у всіх видах громадської діяльності.

Проаналізуємо більш детально прояви соціальної активності.

Спочатку проаналізуємо *соціальну активність як якість особистості*.

На думку В. Мордкович [16], соціальна активність особистості є суттєвою суспільною якістю людини, що виявляється у здатності суб'єкта до цілеспрямованої взаємодії з середовищем, яка базується на її потребах і інтересах, існує як внутрішня готовність до дії і проявляється як усвідомлена і енергійна діяльність, яка спрямована на перетворення різних сфер дійсності і самих соціальних суб'єктів.

Також говориться про те, що соціальна активність особистості – це системна соціальна якість, в якій виявляється та реалізується рівень соціальності індивіда, тобто глибина та повнота зв'язків особистості із соціумом, рівень перетворення особистості на суб'єкта суспільних відносин [12].

Відповідно до розробок С. Грабовської та С. Чолій [8], соціальна активність є найбільш широкою характеристикою особистості, яка виражається через соціальну поведінку (може здійснюватися як усвідомлено, так і імпульсивно, будучи проявом власної думки чи вподобань, а також проявом конформізму самої особистості, її підпорядкованості думці оточуючих), та соціальну діяльність (здійснюється цілеспрямовано та за побудованим планом).

На думку М. Уйсімбаєвої, соціальна активність особистості являє собою системну соціальну якість, у якій виражається та реалізується рівень її соціальності, тобто глибина й повнота зв'язків особистості з соціумом, рівень перетворення особистості на суб'єкт суспільних відносин [24].

Враховуючи зміст соціальної активності, Є. Біленький [3] вказує на те, що соціальна активність відображає рівень спрямованості здібностей, знань, навичок, концентрації волевих, творчих зусиль на реалізацію невідкладних потреб, інтересів, мети, ідеалів завдяки освоєнню, збереженню, руйнуванню існуючих або створенню нових умов, життєво важливих зв'язків із природним і соціальним середовищем, формуванню особистих соціальних якостей.

В. Радул [19] вказує на те, що активність особистості визначається як активне, діяльнісне ставлення людини до світу, уміння створювати суспільно значущі перетворення матеріальної і духовної сфер на основі засвоєння історичного досвіду людства; реалізація у творчій діяльності, волевих актах, спілкуванні. Також автор вважає, що активність особистості формується під впливом навколишньої ситуації й виховання, і її інтегральною характеристикою є активна життєва позиція людини, яка виявляється в її принциповості, послідовному відстоюванні своїх поглядів, ініціативності, діяльності, психологічній готовності до діяльності.

Тому надзвичайно важливо поєднати розуміння соціальної активності особистості, як її характеристики та як вияв її активності – соціальної діяльності.

Далі проаналізуємо *розуміння соціальної активності як діяльності*.

У літературі зазначається, що соціальна активність – сукупність форм людської діяльності, свідомо та спеціально орієнтованої на подолання викликів, які виникають перед суспільством, соціальною групою у певний історичний період [20].

О. Бодальов [4] визначає активність як якісну характеристику діяльності особистості.

С. Потапова [18] розглядає соціальну активність як соціально-психологічну ціннісну професійну установку суб'єкта, що реалізується в його діяльності.

С. Харченко наголошує на тому, що соціальна активність виявляється як творче, свідоме ставлення до життя суспільства, соціальних цінностей, що знаходить своє відображення в діяльності, яка забезпечує професійну самореалізацію особистості [25].

Активний характер людської діяльності підтверджується і вченням Л. Виготського [6] про людську діяльність як оволодіння суб'єктом об'єкта за допомогою опосередкування. Саме тому стає можливим виокремлення трьох основних елементів діяльності і трактування їх структурного зв'язку. Такими елементами є: суб'єкт, який є активним та спрямовує цю активність на об'єкти або на інших суб'єктів; об'єкт, на який спрямована активність суб'єкта; сама ця активність, що виражається завдяки мірі оволодіння об'єкта суб'єктом або у встановленні суб'єктом комунікативної взаємодії з іншими.

Соціальна активність, відповідно до вище визначеного, може використовуватися як синонім соціальної діяльності, оскільки активність визначається через діяльність [11]. Тому спробуємо визначити основні елементи соціальної активності, охарактеризувавши її та розглядаючи це поняття максимально детально. Для визначення змісту основних елементів для видової діяльності, в даному випадку – соціальної активності, необхідно звернутися до методологічних порад щодо такого родового поняття, як діяльність.

М. Каган [11] зазначає, що в ролі *суб'єкта діяльності* може виступати конкретний індивід, та чи інша соціальна група і, нарешті, суспільство загалом, тією мірою, якою ми протиставляємо його природі і розглядаємо ті чи інші форми його впливу на неї. Зрозуміло, що діяльність різних суб'єктів можна вичленити тільки в абстракції, в реальності ж активність індивіда вплетена в активність різних соціальних груп, виробничого колективу, професійного об'єднання, політичної партії, класу, нації, а дії цих останніх пов'язані з інтегральною діяльністю суспільства. Таким чином, для соціальної діяльності характерні ознаки суб'єктності: конкретний індивід (соціально активна людина), соціальна група (або організація в якій виконується діяльність) і суспільство (або його підсистема – соціальна сфера).

Об'єкти діяльності, на думку дослідника, також мають різні характеристики та рівні [11]. Об'єктом може бути природний предмет, той чи інший соціальний інститут та сама особистість, оскільки вона одночасно має стосунок і до природного, і до соціального буття; а також, об'єктом діяльності може виявитися сам суб'єкт, якщо він спрямовує активність на власне «я», наприклад, у процесі самопізнання або самозміни.

Якщо ж розглядати соціальну діяльність, як відповідну видовому поняттю – діяльність і спираючись на принцип відповідності сутнісних ознак видових понять, визначимо характеристики об'єктів соціальної діяльності. По-перше, це може бути одинична акція чи подія, через яку здійснюється соціальна діяльність. По-друге, це певні соціальні інститути (культури, освіти, господарства тощо). По-третє, сама людина (або сукупність людей, груп, спільноти), що потрапляє в поле зору і комунікації соціальних працівників або осіб, що займаються соціальною активністю. І, нарешті, по-четверте, сам суб'єкт соціальної діяльності. Тут йдеться про самих організаторів такої діяльності.

Існує також і дещо інша структуризація діяльності. Вона бере за основу розуміння діяльності, як внутрішньої, а точніше психічної, так і зовнішньої, тобто фізичної активності людини, що регулюється свідомістю. Таку структуру розглядав О. Леонтьєв [13]. Відповідно до цього підходу, діяльність визначається як сукупність взаємопов'язаних актів (дій), спрямованих на досягнення мети та керованих потребами. Таким чином, елементами діяльності виступають: мета, засоби, результат, діяльність (сам процес). При цьому наголошується, що термін «діяльність» у суворому розумінні можна застосувати тільки до людини [13].

Таким чином, можна підсумувати, що в рамках психологічного підходу соціальна активність особистості розуміється в *двох основних проявах* – як особистісна якість та як форма діяльності.

Узагальнюючи таке розуміння, *соціальна активність особистості* розуміється нами як вища форма активності особистості, яка забезпечує глибинні та різнобічні зв'язки особистості з соціумом, що реалізуються у процесі соціально корисної діяльності особистості, в якій вона, на основі сформованих психологічних якостей, реалізує потреби та інтереси суспільства загалом або окремих соціальних груп, перетворює дане соціальне середовище та саму себе.

2. Психологічні особливості основних видів соціальної активності особистості

Далі проаналізуємо *основні види соціальної активності особистості*.

Враховуючи складність феномену соціальної активності та її значущість для різних аспектів життєдіяльності людини та суспільства, можна говорити про те, що соціальна активність проявляється в багатьох її різновидах. На наш погляд, види соціальної активності можна підрозділити, принаймні, за такими *критеріями*: 1) соціальна сфера, в якій реалізується соціальна активність; 2) спрямованість соціальної активності (на себе чи на суспільство); 3) результат, до якого приводить соціальна активність та ін. (*рис. 1*).

Що стосується *першого критерію*, то слід зазначити, що його дослідники використовують найчастіше. Так, наприклад, В. Радул [19] говорить про те, що у сфері професійно-трудової діяльності соціальна активність особистості може виражатися у високому професіоналізмі, прояві творчої ініціативи, діловій відповідальності, постійному пошуку нових ефективних розв'язків проблем професійної діяльності. У суспільно-політичній сфері соціально активна особистість свідомо і політично грамотно бере участь у житті суспільства, маючи високу політичну культуру, свою світоглядну позицію, громадянську відповідальність, високе почуття патріотизму тощо. У сімейно-побутовій сфері соціальна активність проявляється в усвідомлено активному ставленні до виховання молодого покоління, відповідальності за добробут сім'ї, у культурі сімейних відносин, в турботі та повазі до старшого покоління тощо.

Серед різних видів соціальної активності дослідниками переважно вивчалися такі її види, як громадянська (О. Лісовець [14], Т. Саврасова-В'юн [21], С. Сальніков [22] та ін.), політична (Н. Дембицька [9], Л. Кияшко [10], Л. Коган [11] та ін.), в той час як значно менш вивченими є соціальна активність у науково-освітній сфері (К. Ямкова [26]), сімейно-побутовій сфері та ін.

Слід зазначити, що незважаючи на те, в якій саме сфері людина проявляє свою соціальну активність, *українською важливою є гуманістична спрямованість соціальної активності*.

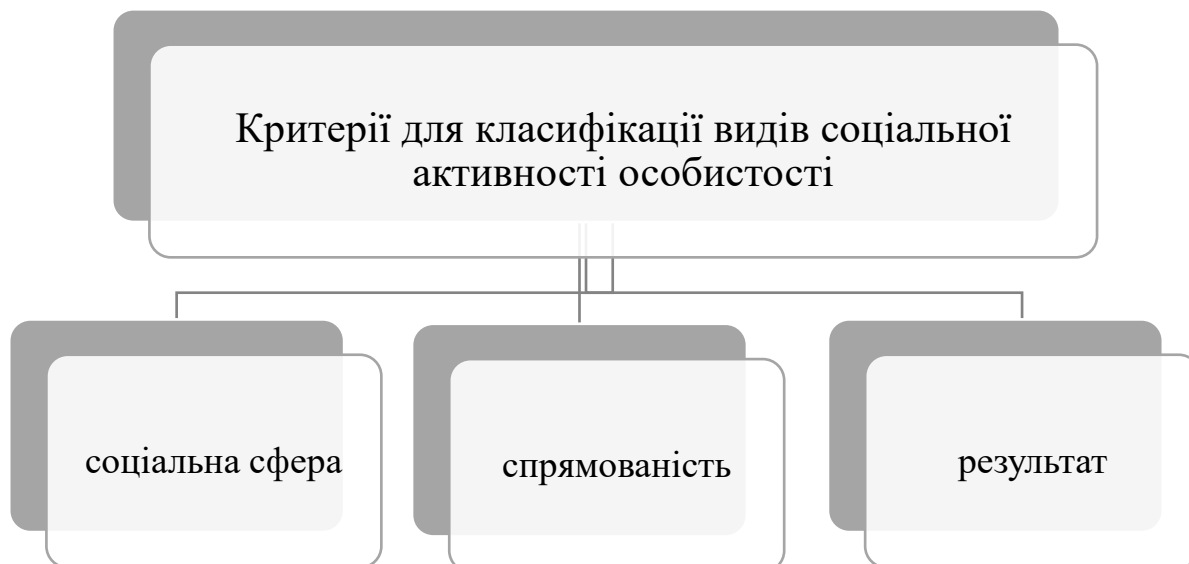

Рис. 1. Основні критерії для класифікації видів соціальної активності особистості

Щодо *другого критерію*, спрямованості соціальної активності (на себе чи на суспільство), який, як свідчить вивчення літератури, використовується значно менше, то тут існує також думка, що соціальна активність може мати декілька спрямованостей: егоцентричну, замикаючи людину в просторі її власної суб'єктивності; альтероцентричну, що підпорядковує життя служінню близьким; соціоцентричну, направлену на реалізацію суспільних потреб різного рівня, яка робить життя людини невіддільним від турбот і проблем широких соціальних спільнот [17]. Думаємо, що аналіз соціальної активності за цим критерієм потребує свого спеціального вивчення.

Стосовно *третього критерію*, тобто результату, до якого приводить соціальна активність, то мова йде про те, що соціальна активність особистості, окрім конструктивної, може мати і деструктивну спрямованість. С.Грабовська, С. Чолій [8], наряду із конструктивними формами соціальної активності, виокремлюють і нищівну соціальну активність, що виявляється в актах непокори, які супроводжуються символічним або реальним знищенням чогось або когось. А. Кияшко, досліджуючи політичну активність, виділяє протестну активність, в основі якої лежать деструктивні дії [10]. Але слід зазначити, що даний аспект проблеми ще є недостатньо вивченим.

3. Роль соціальної активності в життєдіяльності особистості та суспільства

Щодо ролі соціальної активності в життєдіяльності особистості та суспільства, то дослідники вказують на такі два основні аспекти проблеми. По-перше, підкреслюють роль соціальної активності в процесі розвитку особистості (Б. Ананьев [2], С. Грабовська та С.Чолій [8], В. Москаленко [15] та ін.). По-друге, розкривають значення соціальної активності особистості для розвитку суспільства (М. Уйсімбаєва [24], Т. Ярошевський, М. Мансуров [27] та ін.). І, як правило, при розгляді цього питання ці два аспекти розглядаються в нерозривній єдності.

К. Ямкова [26] підкреслює, що сутність активності полягає в здатності людини на самостійні вольові прояви, що виражаються в самостійній постановці мети, організації дії, спрямованої на досягнення цієї мети, вияву ініціативи, активності, самостійності.

Наголошується, що соціальна активність сприяє ідентифікації (тобто злиттю) індивіда із соціумом і, водночас, автономізації, виокремленню людини, тобто активність виступає і як процес формування, перетворення особистості, й як подолання зустрічних детермінант у процесі її становлення [12].

В. Торохтій вказує на те, що соціальна активність – це спосіб існування і розвитку особистості як суб'єкта суспільного життя, заснований на її свідомому і несвідомому прагненні до зміни соціальних умов і формуванні власних якостей [23].

За визначенням В. Мордковича [16], соціальна активність трактується як здатність соціального суб'єкта до цілеспрямованої взаємодії з навколишнім середовищем, в процесі якої відбувається перетворення і середовища, і суб'єкта. Тому особистість, на його думку, є істотою соціальною, яка повторює спільні для всіх погляди, виконує спільні для всіх звичаї, виявляє спільні для всіх дії, тобто вона підпорядкована суспільним вимогам і не може розглядатися поза її соціальним життям [16].

Певним узагальненням названих виявів ролі соціальності активності особистості є позиція Б. Новікова [17], який підкреслює, що змістова та структурна складність соціальної активності зумовлює досить велику кількість *функцій*, які вона виконує, а саме: 1) ідентифікаційну (полягає в усвідомленні

свого «Я» як представника соціальної спільноти); 2) цілеутворюючу (перетворення цілей соціальної спільноти на особистісні цілі); 3) мотиваційну (спрямування людини, її соціальної активності в процеси державотворення, різні види суспільно корисної діяльності, такі як еколого-економічна, навчально-трудова, техніко-технологічна тощо).

Висновки. Отже, *підсумовуючи*, можемо сказати, що соціальна активність особистості є складним феноменом, який найчастіше розглядається саме із двох позицій: як якість особистості і як діяльність. Вона може проявлятися в різних видах і відіграє значну роль в життєдіяльності особистості та суспільства.

Перспективи подальших досліджень полягають у висвітленні психологічних характеристик соціально активної молоді та її типів.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К. А. О субъекте психической деятельности. Методологические проблемы психологии. Москва : Наука, 1973. 288 с.
2. Ананьев Б. Г. О психологических эффектах социализации ; под общ. ред. Б. Г. Ананьева, Л. И. Спиридонова. *Человек и общество*. Вып. 9. Ленинград, 1971. С. 144–150.
3. Біленький Є. А. Соціологія : словник термінів і понять / за ред. Біленького Є. А. і Козловця М. А. Київ : Кондор, 2006. 370 с.
4. Бодалев А. А. О формировании отношений. *Педагогика*. 1997. № 8. С. 39–44.
5. Брушлинский А. В. Проблемы психологии субъекта. Москва : Институт психологии РАН, 1994. 109 с.
6. Выготский Л. С. Психология. Москва : Изд-во ЭКСаО-Пресс, 2000. 1008 с.
7. Власова О. І. Дослідження чинників розвитку потенціалу соціальних здібностей молоді студентського віку. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки* : зб. наукових праць. 2005. № 2. С. 94–104.
8. Грабовська С. Л., Чолій С. М. Соціальна активність в процесі соціалізації особистості. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. 2010. Т. 12. Ч. 1. С. 171–181.
9. Дембицька Н. М. Становлення політичної ідентичності молоді як аспект її соціалізації. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. Київ : НЕВТЕС, 2001. Т. III. Ч. 7. С. 73–80.
10. Кияшко Л. Соціально-психологічні детермінанти протестного потенціалу молоді. *Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави*. Вип. 7. Київ : Міленіум, 2008. С. 221–227.
11. Коган В. З. Понятие «активность личности» как категория социальной психологии. *Некоторые проблемы личности*. Москва : Мысль, 1971. С. 69–82.
12. Корнев М. Н., Коваленко А. Б. Соціальна психологія : підручник. Київ, 1995. 304 с.
13. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва : Политиздат, 1977. 304 с.
14. Лісовець О. Дослідження громадської активності сучасної студентської молоді. *Наукові записки Ніжинського університету ім. Миколи Гоголя. Сер.: Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 2. С. 18–22.
15. Москаленко В. В. Соціальна психологія : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 624 с.
16. Мордкович В. Г. Социальная активность: суть и споры. *Социальная активность*. Челябинск, 1976. Вып. 3. С. 3–25.
17. Новиков Б. В. Творчество и философия. Киев : Изд-во при Киевском университете, 1989. 165 с.
18. Потапова С. А. Социальная активность студенческой молодежи современного молодого города. Санкт-Петербург : Инфрада, 2005. 142 с.
19. Радул В. В. Соціальна активність у структурі соціальної зрілості (теоретико-методологічний аспект) : монографія / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2011. 255 с.
20. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : в 2-х т. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 720 с.
21. Саврасова-В'юн Т. О. Технологія розвитку громадської активності майбутніх фахівців освітньої сфери в умовах багатопрофільного університету. Вища освіта: досвід і перспективи : монографія / редкол. : Н.М. Чернуха, О. М. Малихін, Н. О. Терентьева, Т. О. Саврасова-В'юн, М.В. Козир. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2015. С. 150–192.
22. Сальніков С. З. Громадянська активність студентства як основа сучасного демократичного суспільства. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Соціологія*. 2014. Т. 234. Вип. 222. С. 132–136.
23. Социальная педагогика / В. С. Торохтий [и др.]; под общ. ред. В.С. Торохтия. Москва : Юрайт, 2015. 451 с.
24. Уйсімбаєва М. Соціальна активність старшокласника: теоретичний аспект. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. : Педагогічні науки*. 2015. Вип. 135. С. 211–215.
25. Харченко С. Я. Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності: теорія і практика : монографія. Луганськ : Альма-матер, 2006. 320 с.
26. Ямкова К. С. Визначення сутності та змісту соціальної активності в науковій думці. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка*. 2011. № 6. С. 357–365.
27. Ярошевский Т. Активность личности в социалистическом обществе / под ред. Т. Ярошевского, Н. Мансурова. Москва : Наука, 1976. 278 с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Abul'hanova-Slavskaja K. A. O subiekte psihicheskoi dejatel'nosti. Metodologicheskie problemy psihologii. Moskva : Nauka, 1973. 288 s.
2. Anan'ev B. G. O psihologicheskikh jeffektah socializacii ; pod obshh. red. B. G. Anan'eva, L. I. Spiridonova. *Chelovek i obshchestvo*. Vyp. 9. Leningrad, 1971. S. 144–150.
3. Bilenkyi Ye. A. Sotsiologhiia : slovnyk terminiv i poniat / za red. Bilenkoho Ye. A. i Kozlovtsia M. A. Kyiv : Kondor, 2006. 370 s.
4. Bodalev A. A. O formirovanii otnoshenij. *Pedagogika*. 1997. № 8. S. 39–44.
5. Brushlinskij A. V. Problemy psihologii subiekta. Moskva : Institut psihologii RAN, 1994. 109 s.
6. Vygotskij L. S. Psihologija. Moskva : Izd-vo JeKSAO-Press, 2000. 1008 s.
7. Vlasova O. I. Doslidzhennia chynnykiv rozvytku potentsialu sotsialnykh zdibnostei molodi studentskoho viku. *Aktualni problemy sotsiologii, psikhologii, pedahohiky* : zb. naukovykh prats. 2005. № 2. S. 94–104.
8. Hrabovska S. L., Cholii S. M. Sotsialna aktyvnist v protsesi sotsializatsii osobystosti. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psikhologii*. 2010. T. 12. Ch. 1. S. 171–181.
9. Dembytska N. M. Stanovlennia politychnoi identychnosti molodi yak aspekt yii sotsializatsii. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psikhologii* : zb. naukovykh prats Instytutu psikhologii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy / za red. S. D. Maksymenka. Kyiv : NEVTES, 2001. T. III. Ch. 7. S. 73–80.
10. Kyiashko L. Sotsialno-psikhologichni determinanty protestnoho potentsialu molodi. *Problemy politychnoi psikhologii ta yii rol u stanovlenni hromadianyna Ukrainskoi derzhavy*. Vyp. 7. Kyiv : Milenium, 2008. S. 221–227.
11. Kogan V. Z. Ponjatie «aktivnost' lichnosti» kak kategoriia social'noj psihologii. *Nekotorye problemy lichnosti*. Moskva : Mysl', 1971. S. 69–82.
12. Korniev M. N., Kovalenko A. B. Sotsialna psikhologhiia : pidruchnyk. Kyiv, 1995. 304 s.
13. Leont'ev A. N. Dejatel'nost'. Soznanie. Lichnost'. Moskva : Politizdat, 1977. 304 s.
14. Lisovets O. Doslidzhennia hromadskoi aktyvnosti suchasnoi studentskoi molodi. *Naukovi zapysky Nizhynskoho universytetu im. Mykoly Hoholia. Ser.: Psikhologo-pedahohichni nauky*. 2012. № 2. S. 18–22.
15. Moskalenko V. V. Sotsialna psikhologhiia : pidruchnyk. Kyiv : Tsentri navchalnoi literatury, 2005. 624 s.
16. Mordkovich V. G. Social'naja aktivnost': sut' i spory. *Social'naja aktivnost'*. Cheljabinsk, 1976. Vyp. 3. S. 3–25.
17. Novikov B. V. Tvorchestvo i filosofija. Kiev : Izd-vo pri Kievskom universitete, 1989. 165 s.
18. Potapova S. A. Social'naja aktivnost' studencheskoj molodezhi sovremennogo molodogo goroda. Sankt-Peterburg : Infroda, 2005. 142 s.
19. Radul V. V. Sotsialna aktyvnist u strukturi sotsialnoi zrilosti (teoretyko-metodolohichni aspekt) : monohrafiia / Kirovohrad. derzh. ped. un-t im. V. Vynnychenka. Kirovohrad : Imeks-LTD, 2011. 255 s.
20. Rubinshtejn S. L. Osnovy obshhej psihologii : v 2-h t. Sankt-Peterburg : Piter, 2002. 720 s.
21. Savrasova-Viun T. O. Tekhnologhiia rozvytku hromadianskoi aktyvnosti maibutnykh fakhivtsiv osvitoi sfery v umovakh bahatoprofilnoho universytetu. Vyscha osvita: dosvid i perspektyvy : monohrafiia / redkol. : N.M. Chernukha, O. M. Malykhin, N. O. Terentjeva, T. O. Savrasova-Viun, M.V. Kozyr. Cherkasy : Vydavets Chabanenko Yu. A., 2015. S. 150–192.
22. Salnikov S. Z. Hromadianska aktyvnist studentstva yak osnova suchasnoho demokratychnoho suspilstva. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly. Ser.: Sotsiologhiia*. 2014. T. 234. Vyp. 222. S. 132–136.
23. Social'naja pedagogika / V. S. Torohtij [i dr.]; pod obshh. red. V.S. Torohtija. Moskva : Jurajt, 2015. 451 s.
24. Uisimbaieva M. Sotsialna aktyvnist starshoklasnyka: teoretychnyi aspekt. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Ser. : Pedahohichni nauky*. 2015. Vyp. 135. S. 211–215.
25. Kharchenko S. Ya. Sotsializatsiia ditei ta molodi v protsesi sotsialno-pedahohichnoi diialnosti: teoriia i praktyka : monohrafiia. Luhansk : Alma-mater, 2006. 320 s.
26. Iamkova K. S. Vyznachennia sutnosti ta zmistu sotsialnoi aktyvnosti v naukovii dumtsi. *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Serii: Pedahohika*. 2011. № 6. S. 357–365.
27. Jaroshevskij T. Aktivnost' lichnosti v socialisticheskom obshchestve / pod red. T. Jaroshevskogo, N. Mansurova. Moskva : Nauka, 1976. 278 s.

Karamushka, M. I., Karamushka, T. V. Psychological analysis of the content, types and role of social activity of the individual. The article analyzes different psychological approaches to studying social activity of an individual as a kind of personal activity and a personal quality). The author describes the main types of social activity, which are divided according to the following criteria: a) social sphere in which social activity is realized (public, political, scientific, educational, etc.); b) the focus of social activity on personal or social interests (egocentric, alterocentric, sociocentric); c) the outcomes of social activity (constructive, destructive), etc. The author describes the role of social activity in the life of the individual and society, in particular, its functions such as identification (awareness of oneself as a representative of the social community), goal-setting (transformation of social community goals into personal goals), motivational (encouraging individuals to work for the good of society).

Key words: social activity, social activity as a personal quality, social activity as a kind of activity, social activity type criteria, types of social activity, social activity functions.

Відомості про авторів

Карамушка Маргарита Ігорівна, аспірантка факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

Karamushka, Marharyta Ihorivna, PhD student, dept. of psychology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4421-8178>

E-mail: mrudska@gmail.com

Карамушка Тарас Вікторович, кандидат психологічних наук, асистент кафедри соціальної роботи Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

Karamushka, Taras Victorovych, PhD, assistant, kafedra of social work, dept. of psychology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4813-8327>

E-mail: Tkarama90@gmail.com

УДК 159.922

Мусяка Н. І.

КОНЦЕПЦІЯ ОСОБИСТІСНОЇ ДЕТЕРМІНАЦІЇ НАВЧАННЯ С. Д. МАКСИМЕНКА

Мусяка Н. І. Концепція особистісної детермінації навчання С. Д. Максименка. У статті здійснено теоретико-методологічний аналіз концепції особистісної детермінації навчання С.Д. Максименка. Розкрито концептуальні парадигми: «психологічна організація навчання як засіб формування і саморозвитку суб'єкта учіння», а також «особистісне опосередкування навчальної діяльності». Констатовано відкриття ученим «явища особистісного опосередкування навчальної діяльності» та «феномену «подвійного опосередкування» психічного розвитку». Зроблено висновок, що «особистісне опосередкування навчальної діяльності» є теоретико-методологічним підґрунтям проблеми особистісної детермінації, за якої учень виступає активним суб'єктом, співтворцем власної успішності у системі «Я – учіння».

Ключові слова: особистість, особистісні детермінанти, розвиток, навчання, учіння, суб'єкт, саморозвиток.

Мусяка Н. І. Концепция личностной детерминации обучения С. Д. Максименко. В статье представлен теоретико-методологический анализ концепции личностной детерминации обучения С.Д. Максименко. Раскрыты концептуальные парадигмы: «психологическая организация обучения как средство формирования и саморазвития субъекта учения», а также «личностное опосредование учебной деятельности». Констатировано открытие ученым «явления личностного опосредования учебной деятельности» и феномена «двойного опосредования психического развития». Сделан вывод о том, что «личностное опосредование учебной деятельности» является теоретико-методологической основой проблемы личностной детерминации, в которой школьник выступает активным субъектом, создателем собственной успешности в системе «Я – учение».

Ключевые слова: личность, личностные детерминанты, развитие, обучение, учение, субъект, саморазвитие.

Постановка проблеми. «Освітній простір особистості та суспільна криза» – так вітчизняні вчені, С. Д. Максименко та М. В. Папуча, сутнісно змістовно означили стрижневу ідею сучасності у парадигмі «особистість – освітній простір – соціум» [4]. Наголошено, що: «Коли ми говоримо про освітній простір, ми часто забуваємо про соціальний аспект, соціально-психологічні детермінанти, соціально-психологічні особливості функціонування розвитку особистості» [4, с. 308].

У процесі динамічних суспільних змін набуває особливого значення проблема особистісної детермінації суб'єктної діяльності учня на різних етапах онтогенетичного становлення особистості. Ключовою при цьому є розгляд проблеми особистісної детермінації школярем як суб'єкта діяльності у системі «учень – навчання».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема детермінації у сучасній вітчизняній психології має вагомий як теоретико-методологічний, так і експериментальний надбання. Так, у векторі самодетермінації особистості здійснено уперше теоретико-експериментальне дослідження «психологічних чинників самодетермінації особистості в освітньому просторі», у якому з'ясовано: «теоретико-методологічні основи психологічного дослідження проблеми самодетермінації особистості»; «проблему самодетермінації в сучасній психології: сутність, структура, рушії, механізми»; проведено «психологічне дослідження самодетермінованої особистості в освітньому просторі: властивості та ознаки самодетермінованої особистості»; розкрито «становлення самодетермінації особистості школярів: вікові та індивідуальні особливості»; розглянуто проблему